

САМАРҚАНД – 2020

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ
“ГУМАНИТАР ФАНЛАР ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ”
КАФЕДРАСИ**

**“ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДАГИ ЯНГИ
ТАРИХИ ВА ФАЛСАФИЙ ТАФАККУРИНИНГ ДОЛЗАРБ
МУАММОЛАРИ”**

республика илмий-амалий
конференцияси материаллари

САМАРҚАНД – 2020

terminlar asosidan yasalgan “**karnaycha**” va “**cholg'uchi**” so'zlari o'girmalarining esa fransuz tilidagi ekvivalentlarga ega ekanligi oydinlashadi.

Olib borilgan tahlillar yuzasidan xulosa qilib, aytish mumkinki, o'zbek va fransuz tillaridagi san'at terminlari tarjimasida har ikkala xalqda mavjud bir-biriga juda o'xshash atamalar nomlari o'zaro ekvivalentlik hosil qilishi bilan birga, ayrim o'zbek musiqa asboblari nomining fransuz tilidagi muqobili bo'lmaganligi sabab, ularning tarjimasini o'z milliy til xususiyatini saqlagan holda o'girilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBlik_til
2. Жўраева М.М., Ҳожиёва Г.С. Ўзбекча-французча французча-ўзбекча луғат (dictionnaire ouzbek-français français-ouzbek), Муסיқа ва санъат соҳасига оид икки тилли луғат (ўқув-методик қўлланма). Бухоро, 2019 . - 184 б

САНЪАТ ТЕРМИНЛАРИ ТАРЖИМАСИНИНГ ЛИНГВО-МАДАНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

(француз ва ўзбек тиллари мисолида)

*Ҳожиёва Гулчехра Салимовна
Бухоро давлат университети
мустақил тадқиқотчи*

Инсон яралибдики, унинг босиб ўтган ҳар бир тарихий излари маълум ютуқлар билан характерланади, жумладан, XXI аср нафақат техника ва технологиялар асри, балки, тилга, хусусан, хорижий тилларга бўлган эътиборнинг юксак даражага кўтарилган даври десак, муболаға бўлмайди. Зеро бугунги кундаги интеллектуализмнинг ёрқин мисоли сифатида ўз тили билан биргаликда камида иккита чет тилини мукамал билиш ҳам назарда тутилади.

Маълумки, тил миллий маданиятнинг энг муҳим таркибий қисми ҳисобланади, сўз эса, халқ маънавияти, фалсафаси ва тарихини тушунишга имкон берувчи воситадир. Шу жиҳатдан, жаҳон тилшунослигида ҳар бир миллий тилнинг ўзига хос хусусиятларини илмий асосда ўрганиш ҳамда уларни келажак авлодга етказиш илм-фан жадал ривожланган бугунги кунда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Тилдаги сўз бойлигини ўрганмай туриб, халқнинг ўзлигини ифодаловчи бой маънавий мероси ҳамда тарихини мукамал билиб бўлмайди. Зеро, ҳар бир ўрганилган тил инсонга янги ҳаёт бағишлайди. Ушбу ғояни француз адиби

Вольтернинг “Кўп тилни билиш — битта қулфга тушадиган бир нечта калитга эга бўлиш демакдир”[1.] дея билдирган фикрлари ҳам тасдиқлайди. Ўзбек тили ва адабиёти тарихида икки тилни эгаллаган мутахассис “зуллисонайн”, бир тилдан бошқа тилга ўгирувчи шахс эса “мутаржим” деб аталган. Бугунги кунда “мутаржим” атамаси ўрнида “таржимон” сўзидан фойдаланилади. Таржимон — тарихларни, даврларни, маданиятлар ва миллатларни бир-бири билан боғлаб турадиган қудратли куч — “тил”нинг “ишончли вакили”дир.

Маънавият халқни, миллатни улуғлайдиган, уни бутун дунёга танитувчи энг муҳим омилдир. Тил эса, унинг бирламчи ва асосий бўғини, туб илдизи, халқнинг тарихи, бугуни ва келажагининг яққол ифодаси, ананалари ва маданияти инъикоси ҳисобланади. Мустақиллик шарофати билан, айниқса, сўнгги йилларда юртимизда мусиқа ва санъат соҳаларига, бу борадаги мамлакатлараро маданий алоқаларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу боис, замонавий тилшуносликда мазкур соҳага доир терминларни чуқурроқ ўрганиш янада тараққий этди. Турли фан соҳаларига оид терминлар ўзбек тилшунослигида дастлаб XX асрнинг 20-30 йилларида ўрганила бошланган. Терминларни ўрганишдан асосий мақсад чет тилларидан кириб келаётган сўзларни ўз она тилимизга айнан мос тушадиган сўзларга алмаштириш ва таржима қилишдир.

Биз тадқиқ этаётган француз ва ўзбек тилидаги санъат терминлари ҳам миллий-маданий кўлами жиҳатидан муҳим аҳамиятга эга. Шу жиҳатдан, қуйида келтирилган мисоллар ҳам миллий, ҳам лисоний тадқиқ ва таҳлил этилмоқда. [2.]

1-мисол.

мақом *musique f classique traditionnelle d'Asie Centrale* (Ўрта Осиё ананавий миллий мусиқаси) ёки

мақомат *mode m musical de la mélodie maqam* (Мақом ашуласининг мусиқий оҳанги).

Ушбу мисоллардан кўринадикки, “**мақом**” сўзи фақат ўзбек миллий ашула санъатига дахлдор бўлиб, унинг француз тилида аниқ эквиваленти мавжуд эмас.

2-мисол.

atelier *m* 1) устахона; 2) цех;

✓ **un atelier de photographe** фото ателье;

✓ **un atelier de mode** модалар ательеси;

3) студия;

4) устахона;

5) ателье;

l'atelier d'un peintre 1) рассом устахонаси; 2) мусаввир.

Мазкур мисоллар орқали француз тилидаги “**atelier**” сўзининг ўзбек тилида бир неча эквивалентлари мавжудлиги, ўз ўрнида ушбу сўзнинг кўплаб маънолар акс этиши ва ҳатто “ателъе” тарзида тилимизга ўрнашиб улгурганини таъкидлаш ўринли.

3-мисол.

- **miniatura** miniature *f*.
- **musiqa** musique *f*;
- **musiqachi** musicien, ienne.
- **musiqaviy** musical;
- **musiqaviy tovushlar** sons musicaux.
- **musiqiy** 1) musical; 2) de musique.
- **operetta** opérette *f*
- **orkestr** orchestre *m*
- **akvarel** aquarelle *f*.
- **peyzaj** 1) paysage *m*
- **portret** 1) portrait *m*

Ушбу сўзлар ва уларнинг ўгирмаси мисолида баъзи французча терминлар таржимасида (лотин алифбосига кўра) умумий ўакка эгалигини кўриш мумкин.

4-мисол.

- **opéra** *m* опера
- **bal** *m* бал

Мисоллардан кўринадики француз ва ўзбек тилидаги санъат терминлари таржимасида (лотин алифбосига кўра) шаклий ўхшашлик ҳам кузатилади.

5-мисол.

organe *m* орган

balalaïka *f* балалайка

Бу ўринда эса терминлараро паронимлик (лотин алифбосига кўра) кўзга ташланмоқда.

6-мисол.

наво 1) *mélodie f*; (музыка)

2) *air m*; (*ҳаво*)

3) *chanson f*; (*кўшиқ*)

4) *lamentation f*; (*нола*)

5) *gémissement m*; (*ҳасрат*)

6) *mus une des six parts du chachmaqâm* (Шашмақомнинг олти мақомидан бири).

Мазкур мисолда келтирилган “**наво**” термини таржимаси бир вақтнинг ўзида ҳам омонимлик касб этиб, бир неча маъноларни ифодалаб келмоқда, ҳам миллий-маданий хусусиятига кўра у туркий халқлар мусиқий меъросида марказий ўрин тутган “Шашмақом”нинг 3-мақоми бўлган “Наво”га [3.] ҳам ишора қилмоқда.

Хулоса қилиб, француз ва ўзбек тилидаги санъат терминлари таржимасида ўзаро эквивалентлик ҳосил қилиш, ёки айрим терминлар номининг француз тилида айнан муқобили бўлмаганлиги сабаб, ўзбек тилидаги атамаларнинг таржимаси ўз миллий тил хусусиятини сақлаган ҳолда ўгирилишини айтиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Тафаккур гулшани. Тошкент, Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. -159 б.
2. Жўраева М.М., Ҳожиева Г.С. Ўзбекча-французча французча-ўзбекча луғат (dictionnaire ouzbek-français français-ouzbek), Мусиқа ва санъат соҳасига оид икки тилли луғат (ўқув-методик қўлланма). Бухоро, 2019 . -184 б.
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Shashmaqom>

Хатамов Фарход Фахритдинович	Права человека в рамках информационного общества	370
Холиқов Тохир Ортиқович	Таълим жараёнини инновацион ривожлантиришда интернет технологияларининг ўрни	373
Ҳ.Қ. Жаббарова	Таълим-тарбия жараёнида ахборот ва компьютер технологияларининг фалсафий асослари	376
Aliyev Baxtiyor	Sog'lom turmush tarzi komponentlarining insonlar hayotidagi ahamiyati	380
Kubayev Faxriddin	Abu Ali ibn Sino ilmiy-ma'naviy merosida sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish masalalari	384
Ahrorova Madina Rahmatovna	O'zbek mumtoz shoirlari ijodida gender tengligi masalasi.	386
Кубаева Шоира Тошмуродовна	Соғлом турмуш тарзи маданиятини шакллантиришда ўйин фаолиятининг аҳамияти	391
Valiyev Zokir Sulaymonovich	Sport va harakat sog'lom turmush tarzi - rivojlanishining muhim omili sifatida (ijtimoiy-falsafiy tahlil)	393
Саидов А.И	Оилада соғлом турмуш тарзини шакллантириш муаммосининг ижтимоий-психологик омиллари	396
Д.Б.Комилов	К вопросу о взаимосвязи языка и культуры как основного объекта лингвокультурологии	401
Ашурова Шахло Сагдуллаевна	Ўзбек тиллари ўқитишда тил ва тафаккур шакллантириш	407
Д.Баракаева	Методологические проблемы и обсуждение деталей на иностранных языках	409
<i>М.А.Хандамова</i>	Беруний асарларидаги инсонпарварлик ғояларининг тарбиявий аҳамияти	418
Холиқов Тохир Ортиқович	Таълим жараёни сифатини ривожлантиришда инновацион технологияларидан фойдаланиш	420
Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich	Inson hayotida o'zini anglashning mohiyati.	423
Gulchehra Hojiyeva	O'ZBEK TILIDAGI SAN'AT TERMINLARI TARJIMASIDA MILLIY O'ZIGA XOSLIK VA LINGVISTIK TAHLIL	430
Ҳожиева Гулчеҳра Салимовна	САНЪАТ ТЕРМИНЛАРИ ТАРЖИМАСИНИНГ ЛИНГВО-МАДАНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ (француз ва ўзбек тиллари мисолида)	433

**ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДАГИ ЯНГИ
ТАРИХИ ВА ФАЛСАФИЙ ТАФАККУРИНИНГ ДОЛЗАРБ
МУАММОЛАРИ**

мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари

2020 йил 24 ноябр

Ташкилий қўмита аъзолари:

М.Ж.Бозоров

М.Н.Мелекова

Техник муҳаррирлар:

Э.Улуғмуродов